

Олена Фадєєва, Ольга Анурина
(м. Кременчук, Україна)

СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ЕМФАТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

У статті здійснено комплексний підхід до визначення понять емфази та емпатичної конструкції, досліджено механізм передачі їх експресивності при перекладі текстів промов політиків на українську мову, встановлено доцільність вживання перекладацьких трансформацій для передачі емфази. Проаналізовані шляхи вираження емфази на лексичному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях, описаний стилістичний ефект вживаних емпатичних конструкцій, а також набір мовних засобів збереження стилістичного впливу при їх відтворенні цільовою мовою.

Ключові слова: емпатизація, емпатична конструкція, стилістичний ефект, перекладацька трансформація, інверсія, заперечна конструкція.

В статье осуществлен комплексный подход к определению понятия эмпатизации и эмпатической конструкции, исследован механизм передачи их экспрессивности при переводе на украинский язык текстов выступлений политиков, установлена целесообразность использования переводческих трансформаций для передачи эмпатизации. Подвергнуты анализу пути выражения эмпатизации на лексическом, морфологическом и синтаксическом языковых уровнях, описан стилистический эффект использованных эмпатических конструкций, а также набор языковых средств сохранения стилистического воздействия при их воспроизведении на целевом языке.

Ключевые слова: эмпатизация, эмпатическая конструкция, стилистический эффект, переводческая трансформация, инверсия, отрицательная конструкция.

The article is devoted to the complex approach to the definition of the notions of emphasis and emphatic construction; the mechanism of preserving their expressiveness in Ukrainian translation of politicians' speeches is studied; the feasibility of using translational transformations for preserving the emphasis is found out. Ways of expressing emphasis are analyzed on lexical, morphological and syntactical language levels;

the stylistic effect of emphatic constructions used is described, as well as the set of language means to preserve the stylistic impact in the process of their realization in the target language.

Key words: *emphasis, emphatic construction, stylistic effect, translational transformation, inversion, negative construction.*

Одним зі способів привернення уваги адресата до пропонованої інформації є виділення її окремих частин чи фрагментів. Для впливу на свідомість останнього широко застосовується емфаза, яка знаходить своє вираження в емфатичних конструкціях. Слід зазначити, що емфаза є багатоплановим явищем, завантаженим специфічними прийомами впливу на адресата. Тому завданням перекладача є збереження спрямованості й тональності, виражених засобами мови-джерела, при їх передачі на цільову мову.

Особливо часто яскраві й експресивні емфатичні конструкції використовуються у промовах політиків, які, за їх допомогою, намагаються привернути увагу народу, вплинути на прийняття ним бажаних рішень. Таким чином, емфаза є показовим об'єктом вивчення лексикології, граматики й стилістики, на межі яких вона і знаходиться. Виявлення прихованого змісту й початкового задуму автора висловлення наштовхує перекладачів на пошук неординарних підходів до перекладу подібних конструкцій, що, власне, й визначає актуальність досліджень з цієї теми.

Метою статті є визначення механізму формування та перекладу емфатичних конструкцій з урахуванням ізоморфним та аломорфних рис англійської та української мов. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**, як уточнення понять «емфаза» й «емфатична конструкція», визначення класифікаційних ознак емфатичних конструкцій, а також встановлення способів та прийомів передачі емфазы при перекладі з англійської мови на українську. Під емфазою в даному дослідженні розуміється виділення якого-небудь елемента висловлення, яке досягається зміною інтонації, порядку слів і застосуванням різних риторичних фігур, за рахунок чого підсилюється емоційна виразність мовлення.

Побудова емпізи стає можливою завдяки тому, що її граматична форма характеризується як денотативним значенням, тобто усім об'ємом значень форми, за виключенням її емоційно-експресивного забарвлення, так і конотативним – рядом різного роду суб'єктивних значень форми – експресивності та підвищення інтенсивності емоційного ефекту за допомогою образності й метафоричності. Виділення і підкреслення в мові окремих елементів, осмислення відтінків висловлювання досягається різними граматичними та лексико-синтаксичними засобами, а саме: 1) використанням особливих підсилювальних службових слів; 2) порядком слів, протилежним нейтральному; 3) особливими емпітичними конструкціями; 4) повторами й анафорою [1].

Більшість авторів схиляються до думки, що емпітичні конструкції природно сприймаються в їх протиставленні нейтральним конструкціям. Вони ні в якому разі не повинні розглядатися як відступ від норми або її порушення, а як закономірне явище емоційно забарвленої мови. Емпітичні конструкції можуть як підкреслювати окремі члени речення, так і надавати емоційного забарвлення висловленню в цілому [2].

Узагальненим визначенням поняття емпітичної конструкції може слугувати твердження Н. Успенської, яка тлумачила її як синтаксичну конструкцію, що використовується для виділення того чи іншого члена речення [4].

Емотивний аспект вищезазначених конструкцій полягає у їх експресивності. На думку І. Туранського, експресивність завжди співвідноситься з нейтральною формою і не може існувати поза межами цього співвідношення. Виразність передбачає процес посилення, інтенсифікації [5, с. 15]. Більшість авторів пов'язують експресивність з поняттям інтенсивності, розглядаючи експресивність як властивість тесту або його складової, що передає смисл зі збільшеною інтенсивністю висловлення. Отже, у традиційному розумінні емпіза – це підсилення виразності мовлення за допомогою різноманітних засобів, а емпітичні конструкції – це такі синтаксичні конструкції, за допомогою яких виділяють той чи інший член речення шляхом застосування емпізи.

Емфатичні конструкції мають особливий потенціал стилістичного впливу. У зв'язку з цим представляється доцільним окремо визначити причини реалізації емпізи саме в такому ключі. Серед них головними можна вважати наступні: 1) підсилення того, що хоче сказати мовець (емітивна емпіза): *Those who do have insurance have never had less security and stability than they do today*; 2) демонстрація контрасту між правильним і хибним, теперішнім і минулим (контрастна емпіза): *When I spoke here last winter, this Nation was facing the worst economic crisis since the Great Depression*. Емфатична конструкція передбачає те, що автор висловлення робить акцент на певній частині свого висловлювання, що є елементом його творчого задуму. Отже, частина висловлювання, яка виділяється за допомогою інтонації, є вагомішою, отримує більше смислове значення [3, с. 34].

Емфатична конструкція є стилістичною наближеною до інверсії, тому що інверсія є однією зі стилістичних фігур поетичного мовлення, яка полягає у незвичному розташування слів у реченні з очевидним порушенням синтаксично конструкції задля емоційно-смислового увиразнення певного вислову. Функції інверсії та емфатичних конструкцій є майже однаковими. Однак емфатична конструкція має більший ефект, оскільки вона представляє авторське ставлення до висловлювання.

Аналіз мовного матеріалу свідчить, що одним з найуживаніших засобів вираження емпізи в англійській мові є підсилювальне дієслово *do*. Слід зауважити, що воно має емфатичний характер лише у стверджувальних реченнях, а в заперечних реченнях воно не є емфатичним: *I do so recognizing that change cannot happen overnight*. – Безсумнівно, я усвідомлюю, що зміни не відбуваються так швидко. За допомогою цієї емфатичної конструкції можна виділяти будь-який член речення. У цьому випадку виділяється дієслово з метою підкреслення впевненості політика в тому, про що він говорить. Щоб зберегти емфатичну забарвленість, довелося при перекладі частинку *do* передати словом *безсумнівно*. Аналіз показав, що при перекладі емфатичних конструкцій з

підсилювальним *do*, застосовується лексична трансформація, що зберегти напруженість, динамічність мови оригіналу. Дієслово *do* передається за допомогою використання прислівників: *дійсно, безсумнівно, напевне, безумовно* і т. ін.

Ще одним способом вираження лексичних емфатичних конструкцій є вживання вставних емфатичних слів (прийом експлетиву): *There is a difference, however, between leading a coalition of many nations and submitting to the objections of a few.* – Однак існує різниця між управлінням багатонаціональною коаліцією й підкоренням протестів меншості. У цьому реченні емфатичне *however* знаходиться в постпозиції та виділяється комами. При цьому *however* означає протиставлення тому, про що говорилось раніше або що витікає з контексту, і перекладається допустовим *однак*. У цьому випадку була використана граматична трансформація, оскільки слово *however* при перекладі було винесено в реченні на перше місце. Правомірність таких дій перекладача можна пояснити відмінностями в системах англійської і української мов. В англійській мові, яка є аналітичною і тому тяжіє до компресії висловлення, допускається порушення встановленого порядку слів задля виділення певного елемента синтаксичної конструкції. Відсутність фіксованого порядку слів в українській мові створює низку проблем при перекладі, які можна вирішити шляхом використання вставних слів, що й передають експресивність висловлення англійською мовою.

Прислівник *however* також може посилювати ступінь чи кількість чого-небудь: у цьому значенні він, як правило, супроводжується прикметниками чи прислівниками. Таке сполучення слів перекладається допустовим підрядним зі сполучниками як би не, скільки б не, незалежно від: *And the proliferation of prisons, however necessary, is no substitute for hope and order in our souls.* – І побудова нових в'язниць, хоч би якою потрібною вона не була, ніколи не замінить надії та порядку в наших душах. Як бачимо з наведеного прикладу, одиниці морфологічного рівня англійської мови перекладаються на українську одиницями синтаксичного рівня. Через аналітичність фрази *however necessary*, яка є

дуже компактною, але несе велике смислове навантаження, доводиться використовувати підрядне речення.

Ще одним засобом емфази в англійській мові є емфатичні конструкції прикметник + неозначений артикль: *But such an approach won't solve the problem, and our goal is to quicken the day when we restart lending to the American people and American business and end this crisis once and for all.* – *Але навіть такий підхід не вирішить проблему, і нашою метою є приблизити той день, коли ми відновимо об'єми кредитування комерційними банками американців та американського бізнесу і закінчимо цю кризу раз і назавжди.* При перекладі цієї конструкції словосполучення *such an approach* було замінено на *навіть такий підхід*, що дозволили зберегти стилістичне навантаження висловлення.

Емфатичність досягається за допомогою вживання словосполучення *more... than ever*: *Since September 11, our intelligence and law enforcement agencies have worked more closely than ever to track and disrupt the terrorists.* – *Для того, щоб вислідити та знищити терористів, починаючи з 11 вересня, наша розвідка та правоохоронні органи працювали тісніше, ніж будь-коли.* У цьому реченні конструкція *more closely than ever* несе стилістичне та емфатичне навантаження. При перекладі її доцільно передавати як *більш тісно ніж, будь-коли* та розташувати в кінці речення, тобто застосувати перестановку з метою збереження тема-рематичної організації української мови, що відрізняється від принципів побудови англійських речень. Схожою за змістом є конструкція *too ... to*, а також конструкції типу *what a..., such a..., neither ... nor, either ... or, more ... than ever*.

Ще одним засобом досягнення емотивності є емфатичні повтори. Так, наприклад, у промові Барака Обами завдяки повторам президент наголошує на патріотичних цінностях: *And for all the problems we're going through right now, we still have the best workers on Earth, we've got the finest universities on Earth, we've got the best entrepreneurs on Earth. We've got the freest, most vibrant economy on Earth.* – *І не дивлячись на всі проблеми з якими ми зараз стикаємося, у нас досі найкращі працівники*

на планеті, у нас найкращі університети на планеті, у нас найкращі підприємці на планеті. У нас найбільш незалежна і найбільш динамічна економіка на планеті. У промові повтор *we've got* сприяє приверненню уваги реципієнта до важливих для американців тем (*universities, entrepreneurs, economy*), які Б. Обама гіперболізує, використовуючи найвищий ступінь порівняння прикметників *the best* і *the finest*, закінчуючи кожну частину складносурядного речення повтором *on Earth*, який підсилює гіперболізацію. Для збереження цього ефекту при перекладі також були використані повтори слів *у нас, на планеті* та найвищий ступінь порівняння прикметників. Таким чином, перекладач має справу з повторами лексем.

Зовсім інша ситуація виникає внаслідок використання повторів частин слів. Префіксація й суфіксація є найпродуктивнішими способами словотворення в англійській мові, завдяки чому знаходить вираження її приналежність до найбільш аналітичних мов світу. Під час своєї партійної промови президент використовує повтор префікса *out-*, який підкреслює неперевершеність та перевагу американського народу (*out-working, out-educating, out-competing*), а також підсилюючий повтор *that's who we*, який створює передумови для підтвердження цих якостей. Повтор *we do not fear* створює сприятливу атмосферу для сприйняття реципієнтом дієслів *give up* та *quit*: *We got here by rewarding the values of hard work and responsibility, and by investing in our people, and making sure that economic growth happened from the bottom up – middle-class families and small business owners. We did it by out-working and out-educating and out-competing every nation on Earth. That's who we are. That's who we need to be. That's who we are as a country. We are Americans. We do not give up. We do not quit. We do not fear the future – we shape the future. – Ми зібралися тут, щоб вшанувати значення важкої праці і відповідальності для інвестування в наш народ та запевнення в тому, що економічне зростання відбувається з самого низу – від родин середнього класу й власників малого бізнесу. Ми робимо це для того, щоб бути кращими в роботі, освіті й конкуренції серед інших країн світу. Це те, ким ми є. Це те, ким ми повинні*

бути. Це те, чим є наша країна. Ми американці. Ми не здаємося. Ми не виходимо з гри. Ми не боїмося за майбутнє – ми будемо майбутнє.

Дуже часто емфатичні повтори вживаються з антитезою для вираження ще більшої емоційності, наприклад: *Americans are a free people, who know that freedom is the right of every person and the future of every nation. The liberty we prize is not America's gift to the world, it is God's gift to humanity.* – Американці – вільні люди, які знають, що воля – це право кожної людини і майбутнє кожної нації. Свобода, яку ми так високо цінуємо, – це не дар Америки світу, це дар Бога всьому людству. У цьому реченні підкреслюється важливість свободи для Америки та людства загалом. При перекладі емфатична завантаженість зберігається.

Розглянемо ще один приклад використання емфатичних повторів: *The only way to protect our people, the only way to secure the peace, the only way to control our destiny is by our leadership.* – Наше лідерство це єдиний спосіб захистити наших людей, єдиний спосіб гарантувати мир і єдиний спосіб контролювати нашу долю. Повтор словосполучення *the only way* на початку кожної частини речення підсилює емоційність та привертає увагу слухачів до проблеми. Щоб зберегти норми української мови, при перекладі останню частину речення винесли наперед, тобто застосували перестановку.

Аналіз мовного матеріалу продемонстрував, що лексичні емфатичні конструкції, які для надання враження використовують певні слова та словосполучення, при перекладі на українську мову в більшості випадків не потребують застосування трансформації. При перекладі конструкцій з уживанням вставних слів застосовується граматична трансформація – перестановка, коли вставне слово знаходилося в постпозиції. При перекладі воно виносить на препозицію. При перекладі конструкцій типу *such... a, what... a, more... than ever* також використовується граматичні трансформації (вилучення, перестановка, додавання). При передачі речень з використанням емфатичних повторів часто використовується заміна.

Особливої уваги потребує аналіз перекладу і граматичних емпатичних конструкцій, серед яких передусім є конструкції з займенником *what*, особливо при його розміщенні на початку речення: *What this plan will do is make the insurance you have work better for you.* – Головною перевагою цього плану буде те, що він гарантуватиме Вам кращі робочі місця. Дослівний переклад цього речення такий: *Що цей план зробить – це гарантуватиме Вам кращі робочі місця.* Але такий порядок слів у реченні порушує синтаксичні норми української мови. Тому, при перекладі було доцільно додати такі слова, як *головною перевагою цього плану буде те*. Також використовується трансформація простого речення у складнопідрядне, тобто, застосовуються такі граматичні трансформації, як додавання та зміна структури речення. Переклад подібних конструкцій характеризується частою зміною структури речення, використанням прийомів додавання та конкретизації, зумовлених розбіжностями мовних норм англійської та української мов.

Як відомо, в англійській мові кожен член речення як відомо має своє місце яке визначається засобом його синтаксичного вираження. Порушення звичайного порядку розташування членів речення, внаслідок якого який-небудь елемент виявляється виділеним та отримує спеціальну конотацію емоційності та експресивності, називається інверсією. Інверсія зумовлюється віддаленим розташуванням синтаксично пов'язаних між собою членів речення один від одного: *And with a plan of this scale comes enormous responsibility to get it right.* – І з планом такого масштабу з'являється величезна відповідальність за правильне його розуміння. Українська мова належить до мов з вільним порядком слів, тому при перекладі не вдається передати інверсію. Але емпатичність речення зберігається за допомогою вживання слова величезна. Зворотний порядок слів може бути викликаний винесенням на перше місце деяких прислівників та сполучників, а саме *not only... but, hardly... when, nowhere, so, neither, nor*: *Nor can I answer in the time that I have this afternoon all the complex questions that brought us to this point.* – І навіть я зараз не

можу сказати, що сьогодні вдень розглянув усі проблеми, які спричинили таку ситуацію. У цій емпатичній конструкції при перекладі вдалося зберегти інверсію завдяки тому, що було додано слово навіть, тобто завдяки граматичній трансформації. Інверсія може також проявлятися через винесення на перше місце дієприкметника теперішнього часу, що входить до складу форми Continuous: *Denying that fact is baseless, it is ignorant, and it is hateful.* – Заперечення цього факту є безпідставним, нерозумним та огидним. При перекладі англійських речень зі зворотним порядком слів, не завжди вдається передати інверсію в українській мові, яка не має фіксованого порядку слів, на відміну від англійської мови. Тому застосовуються такі граматичні трансформації як вилучення та додавання.

Емпатична конструкція з займенником *it* на початку речення виступає як засіб інтенсифікації значення одного з елементів конструкції і може виділяти будь-який член речення, наприклад: *It is really true that none of us live by bread alone.* – Дійсно правда, що жоден з нас не живе лише хлібом насущним. Тут за допомогою цієї конструкції виділяється складений іменний присудок. До того ж поєднання конструкції *it is... that* зі словом *really* сприяє підвищенню експресивності висловлення. Такого забарвлення вдалося досягти завдяки тому, що при перекладі було вжито слово *дійсно*, яке в українській мові має емотивність.

До емпатичних конструкцій можна також віднести конструкції з так званим *condensed relative*, у якій неозначений займенник виступає в ролі підмета: *What is demanded then is a return to these truths.* – Повернення до цих істин – ось що дійсно потрібно. При перекладі речень з емпатичною конструкцією *condensed relative*, для передання стилістичного забарвлення, та дотримання норм української мови доцільно використовувати перестановку емпатичної частини висловлення в кінець усього речення.

Для створення емпازی також можуть використовуватися ступені порівняння прикметників та прислівників: *And it's one of the largest and fastest growing parts of our budget.* – І це одна з найбільших частин нашого бюджету, яка найшвидше

розвивається. Дане речення набуває експресивності завдяки наявності двох підсилюючих елементів – ступенів порівняння двох прикметників, які з'єднуються між собою сполучником, що підкреслюється важливість ствердження. Для передачі цієї функції при перекладі застосовуються такі граматичні трансформації, як перестановка та зміна структури речення, тобто, слово *budget* переноситься на позицію відразу після першого слова. Речення з простого перетворюється на складнопідрядне. Нерідко в реченнях цього типу ступені порівняння утворюються з використанням слів *much* і *little*, а також найвищий ступень порівняння прикметника з прийменником *at*: *America, at its best, is a place where personal responsibility is valued and expected.* – Америка, у найкращому вигляді – це місце, де цінують і очікують особистої відповідальності.

У створенні емпізи окремо слід вказати на роль заперечних конструкцій, включаючи подвійне заперечення, яке, за рахунок нейтралізації одного заперечення іншим, утворює позитивне значення: *For the hour and the day and the time are here to achieve progress without strife, to achieve change without hatred; not without difference of opinion but without the deep and abiding divisions which scar the union for generations.* – Бо маємо підходящі час, день та годину, щоб забезпечити поступ без ворожнечі, досягти змін без ненависті – не без різниці у поглядах, але без глибоких та постійних розколів, які на довгі покоління залишать шрами на тілі нашого Союзу.

Процес аналізу перекладів політичних промов дозволив дійти висновку, що механізм перекладу емпітичних конструкцій лексичного й граматичного мовних рівнів на українську мову проходить декілька етапів: визначення перекладацьких трансформацій, необхідних для передачі змісту повідомлення, врахування розбіжностей у мовних системах, а також виявлення прихованих смислів висловлення, причин використання емпітичних конструкцій.

Проте, подальшої уваги й більш детального опису потребує аналіз емпізи на фонологічному мовному рівні, а також графічні засоби її вираження, які не отримали, на

нашу думку, достатнього висвітлення на сучасному етапі лінгвістичних досліджень. Логічно випливає, що тільки вивчена і проаналізована на усіх мовних рівнях, емфаза може вважатися остаточно дослідженою, а таксономія перекладацьких рішень при її відтворенні в цільовій мові – завершеною, що визначає напрям і перспективи подальших досліджень цього мовного явища.

Література

1. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. Общие и лексические вопросы / Виноградов В.С. – М. : «Издательство института общего среднего образования РАО», 2001. – 224 с.
2. Дринко А.Г. Емфатичні спонукальні конструкції в англійській та українській мовах / А.Г. Дринко // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : збірник наукових праць. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 10. – С. 57–61.
3. Иванова Г.П. Стилистическая интерпретация текста / Г.П. Иванова, О.П. Брандер. – М. : Наука, 1991. – 346 с.
4. Михельсон Т.Н. Практический курс грамматики английского языка / Т.Н. Михельсон, Н.В. Успенская. – СПб. : «Специальная литература», 1995. – 255 с.
5. Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке / Туранский И.И. – М. : Высшая школа, 1990. – 172 с.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
Фадєєвою О.В.*

Стаття надійшла до редакції 26 лютого 2015 року